

Силвестар Поповић
1745/46.

Путовање у Јерусалим

15. јула 1745.

Полазак из манастира Раковца. Кратко бављење у Карловцима, у којима је добијен благослов од патријарха Арсенија IV Шакабенте. Путовали су колима, преноћивши који пут на ливади. Осамнаестог јула стигли у Земун, где су од градског команданта добили путни лист за Турску.

18. јула

„У пет часова поподне пођосмо за Београд. Мирно и безбедно стигосмо у Београд. Код царинских кућа распечатише нам бисаге и визитираше, и у Пиринч-хан на конак одведоше нас. Истог тог момента дође нам Христофор Жефаровић, зограф, с којим заједно пођох у пашине сараје приказати пасош генералски и да молим бурјунтију. Паша није хтео ни да погледа пасош, него нам преко свог дворског заступника предложио да платимо таксу за бурјунтију педесет дуката. Ја одговорио да тако велику таксу не могу платити, и вратисмо се тамо у Пиринч-хан, где нам се придружи јеромонах Никодим Јерусалимац и рече нам да нам пашина бурјунтија на путу ништа не користи, него треба узети харачлијске књиге и од војводе спензу. И одмах, заједно са споменутиим Јерусалимцем и са харачлијским надзорником, пођосмо харачлији, узесмо књиге и харач платисмо: отац Јоаникије једанаест гроша, а ми по пет и по гроша, и војводи по два гроша сваки.“

19. јули

„Са караваном грчким у пет часова ујутру изиђосмо из Београда. Дочекаше нас надзорници војводини пред капијом. Нас пропустише говорећи: „Хајде, попови, хајде!“ Грке зауставише и за спензу питаше. Неког Бугарина Стојана, из Разлога, премлатише и тако пустише.

У дванаест часова стигосмо у Гроцку. Ту зографа Христофора застасмо. Од Београда до Гроцке има пет часова. Ту почивасмо три часа. У четири часа по подне пођосмо. Стигосмо у Коларе на конак. Од Гроцке до Колара је пет часова. Ту је леп и простран хан и изванредна вода.“

Хасан-пашина паланка

Баточина Деве-Багрдан, „преко превелике и пусте горе“

„Јагодина лепо и обично место. Командант царски тамо боравио, а сада борави диздар у командантској кући. Ту узесмо хлеба, вина и зоби. И у пољу близу вароши конаковасмо.“

Ђуприја, „ту скела вози на Морави, по пет пара скела за човека и коња“. Ту „почиње превисока Стара планина са северне стране и окончава се у Црном мору.“

Параћин, „место лепо и обично, но пусто, мало људи има. Хлеб изванредан и јефтин“.

Ражањ, са „превеликим каменим и изванредним беглучким ханом“.

20. јули, Алексинац Топоница. „Ту на ливади украј реке конаковасмо, и ракове свећом хватасмо“.

24. јули, „Ниш, изванредно место, планинама и реком Нишавом окружено. Варош велика, иако са мало народа. Град камени и тврђава обична и јака, заснована на немачки начин. Поља лепа, задовољство. Много винограда по брдима са источне стране. Хлеб, вино, зоб, сено јефтино. Ту у Мемиш-башином хану имасмо клице. Два дана и две ноћи ту престојасмо. Ту цео харач доплатисмо и велике књиге узесмо. Харачлик надзорник долази к нама и од попа Јосафа цео харач затражи. Ми се бранисмо краљевским пасошем. Он по свом турском обичају наружи и пасош и краљицу.“

Из Ниша „рано пођосмо. Два сата иђасмо до новосаграђеног пашиног хана и прекрасно постављеног. Тамо је превисока и пространа џамија, и на њој прекрасне београдске железне решетке. Ту је чесма лепа, нова. Ту је подигнута изванредна бања.“

Бела Паланка

26. јули, Село Блато, конаковање међу пластовима сена. „Ту нам старац Бугарин обари нешто ракова у води без соли. За то што обари искаше нам једну пару. Како он безобразно искаше, тако и ми дадосмо.“

Пирот, „варош велика на реци Нишави. Са северне стране Стара планина, а са јужне изванредни сенокоси и њиве. У тој вароши прошлог турског рата премного хришћанских душа изгинуло и заробљено.“

Цариброд. „До овог места царска војска долазила прошлог рата. Ту један изванредан капетан хришћанин, који је био на том месту са катанима – изгинули сви до једног. Избави, Господе Боже, душе наше, од окајане Мисије и проклете Бугарске. Бољи су Турци, Грци и Бугари него хаси муслимани.“

Село Крушево. „Ту на ливади конаковасмо украј реке Нишаве. Ништа за вечеру немасмо, нити хлеба, нити вина, осим што три-четири кукуруза испржисмо и тиме се успокојисмо“.

Село Бело грло. Извор Нишаве: „До овог места све велике и мале реке теку на запад ка реци Дунаву, а од овог места све реке окрећу се на југ ка Белом мору.“ Ту се налази и задруга од „пет кућа. Сви браћа од једне фамилије, који ратно, скоро минуло време, целу турску војску својим трошком дочекивали и прихватили, и на свом темељу непомерно одржали се. За ту њихову такву постојаност имају милост и поштовање од отоманског двора.“

28. јули, Радомир

долина реке Струме

Врбово, конаковали у хану, „доста пасје на киши“.

29. јули, Дупница

Сенакашка река

Симитриево

Србово, „преко превисоке горе и страшне стрмине и прекрасног каменог моста и уске калдрме, само колико један коњ може да прође, и то с великим страхом. Ко сме да јаше тим тесним путем? Суботички поп Тимотеј изгубио своју малу ћурдију с коња, коју је нашао зограф Христофор и за шалу сакрио на самару. А он као суров одмах почео нечовечно да се љути и непоштеним речима зографа излагати, због чега је не мала конфузија међу њима настала.“

Јени-хан

Река Бистрица 31. јули, Мелник, варош „велика и превелика“. У њему остали један дан. Ту добили благослов од митрополита Јоаникија и почастиио их црном кафом. „Грчке куће су као неке царске палате, украшене изнутра и споља, а свете цркве никако се не могу препознати док нам неко не покаже – то је та црква.“ Разгледали су митрополијску цркву Светог Николе и изненадили се што је изнутра слабо украшена и јако мрачна. Мелничани слободно и „привилеговано уживају без великог турског досађивања и притиска“. Хвали се добро и прејако вино, које се не може пити без воде.

2. август, кренули из Мелника

Село Рупел

Село Спаћово. „Ту конаковасмо код једног Бугарина, у гумну под дудом. Направише нам Бугари питу од бундева са шарлаганом, за коју платисмо дванаест пара.“

Село Лахан

Село Гвозденово

4. август, Солун. „На капији стоје јаничари са батинама. Ту нам визитираше бисаге. Чивутин ђумругџија узе по две паре ђумрука. Друго ништа, нити питају ко си, нити откуд си, нити ишту пасош нити бурјунтије. Солун град превелик, тврђава

стара, једнозидна, иначе јака. Место трговачко, изванредно и многољудно, пристаниште бродова, предивно. Лађе долазе са разних страна и са различитом робом.“ Сутрадан, 5. августа, „дође венецијанска галија, и избацише шест топова у знак доласка.“ Шестог августа, трећег дана у Солуну, „дође к нама Христофор Жефаровић и скупа с њим одосмо на венецијанску галију, где нас љубазно дочекаше благословени Далматинци. Господин капетан Јаков љубазно нас позва у своју одвојену одају, и тамо нас почаста изванредним скупоченим вином, и једну лепу лубеницу за посластицу исече и задовољно се са нама наразговара. Тога дана ходисмо са зографом по црквама солунским.“

У Солуну је Силвестар разгледао цркве и делимично их описао. Цркву Светог Димитрија разгледао је заједно са Христофором Жефаровићем. Са њим је био и код енглеског конзула, од кога су тражили „гаранцију за већу сигурност“. Затим су разгледали цркву Покрова Пресвете Богородице, где им је нарочиту пажњу привукла лековита вода у подруму цркве. Затим су обишли цркву цара Константина и царице Јелене, цркву Светог Атанасија и цркву Свете Софије, коју су Турци претворили у цамију.

8. августа били на ручку код протосинђела Јеремије синајског. Истог дана „...дође новопостављени господин Гаврило, архиепископ солунски, ... стар 27 година, средњег раста, пријатног изгледа, веселе природе, много сличан словенском епископу Софронију Јовановићу.“

10. августа, „у подне... догоди нам се унутар Митрополије да... дође речени господин архиепископ од паше са великом помпом и славом, на хату, одевен новим свиленим кафтаном, а пред њим иду два чауша са сребрним штакама и цела пашина пратња, то јест шест шипоша, шест великих риздобова, четири таламбаса, три трубача, два зилова, и тако цео час удараху у двору у бубњеве и свираху.“

11. августа „архиепископ је у својој дворској великој цркви служио божаствену службу са још двојицом епископа и са дванаест свештеника, где је било велико мноштво народа и велика топлота. И од такве велике топлоте пометосмо се, и нека проказа по нама изиђе као свраб. Господин архиепископ доста обично и уредно служи, а други се мету по цркви као Милашин по воденици.“

У Солуну је Силвестар споменуо још неке догађаје: сахрану детета енглеског конзула, прославу имендана француског краља, приређену на француским лађама у пристанушту, ручак код попа Атанасија, који је „једини из целог Солуна показао дело милосрђа и стронољубља. Господ нека му буде милостив.“

14. август, погађање око превоза. „Јерусалимски протосинђел позва нас у свој конак и тамо, више силом и лукавством грчким него нашом вољом, примораше нас да се погодимо: по особи по двадесет гроша до Јафе.“

25. августа укрцали су се на галију, али нису могли отпловити истог дана пошто је капетан галије био на забави код напуљског конзула. 26. августа морнари су разапели једра и кренуло се ка Светој гори „на неаполатинској галији“. На њој је описао буру: „...Корабља се веома ваљаше од морских таласа. Ту се могао видети изванредан и смећа достојан куриозитет како се Грци и Бугари као пијани ваљају по корабљи. Ту се разне врсте ждребаца утопише у мору. Ту поп Тимотеј остави ждрепца бржег него из Вујићеве ергеле. Излећу маслине из Грка као танета у море, а други посипају пиринчем као сачмом.“

1. септембра кренули од Свете горе и на отвореном мору доживели буру. „Авај несреће наше! Настаде велика бура на мору. Авај превеликог страха и слушања ужаса! Лађари почеше ужасно викати и два пута покушаше савити платна и не узмогоше од силне морске узбурканости. Корабља се преврће, ветрила се преваљују. Страшно лупање и ужасан звук! Нас све затворише у средњем кату као у гроб. Те ноћи беше такав страх и трепет, да се више не надасмо да ћемо живети и мишљасмо да ће нам та корабља бити гроб. О тешког вапаја и плача неутешног! И опет морнари покушаше и помоћу Божијом скупише ветрила, осим што мало платно оставише и препустише се валовима морским.“

7. септембра пристали су код Маина, пристаништа на ушћу Марице.

10. септембра, Дарданели

Обала Мале Азије

Троја

Сусрет са турском флотом

Бура

Вароши на обали

Искрцавање на Кипру и провођење три дана на њему

Црква Светог Лазара

6. октобра премештање са напуљске на млетачку галију.

Тир

Сидон, где су наишли на „егзекуторе и једног пашу са војском. Та жестока и страшна егзекуција, одређена од турског султана, како разумесмо... упућена је за следеће: да се Шам, то јест Дамаск, са неколико околних касаба преобратио на унију са Римљанима... Видевши то, алепски или антиохијски патријарх Сивестар да су се они одвојили од његове епархије и власти и прикључили Римској цркви, пошао је до каравлашког и молдавског принца да тражи милост и помоћ да би могли преостали део своје епархије од онаквих вукова заштитити и одбранили. А лукави Грци и Арапи, разумевши да је патријарх пошао у Молдавију, одмах... предложили турском султану лажно да је патријарх побегао у Москву, и тако

измолили... изабрати себи другог патријарха... Они изабраше истомишљеника унијата и поставише га уместо Силвестра. Чувши то патријарх,... одмах затражи помоћ од молдавског и каравлашког принца, који не само да му дадоше новчану помоћ, него послаше и један број цењених и угледних људи да пођу са патријархом у Константинопољ. И тако је пред султаном разобличио грчку и арапску лаж.“

Турски војници, који су тих дана дошли под Сидон, „цео дан протркују коње прудом покрај мора, од града до логора и од логора до града, као пијани Цигани с футошког вашара. Ноћу долазе тихо у град из логора, а ујутру са барјацима и бубњевима и трубама у логор, тражећи да дође помоћ.“

После седам дана стајања под Сидоном кренули су ка Јафи, где су се искрцали 9. октобра.

„О, превелике радости наше, по толикој дугој и тешкој пловидби, да 46 дана по мору пловисмо, што се никада није чуло да су хације толико времена од Солуна до Јафе путовали. Тако са нама лукави и проклети Грци учинише, мада се лукавство њихово оби о њихову главу, јер штогод су од нас за корабљу зарадили, све то дали су Турцима у невољи. А ми, помоћу Божијом, на суво изведени, као пијани метемо се тамо и овамо, мислећи да нам се земља под ногама клати. Тако и ноћу, док лежимо на земљи, чини нам се да се земља под нама ваља као корабља.“

Идућег дана „игуман све хације позва на вечеру. Ми одговорисмо да не можемо доћи на вечеру, али ћемо ујутру рано бити да пијемо кафу. И тако нам вечеру и винце на конак донеше.“

Цркве у Јафи описане су подробније него иначе.

„Квартир у манастирском метоху имасмо у једној пустој и олупаној ћелији код цркве, ако је достојно и назвати је црквом, јер је одоздо под црквом штала коњска, а над црквом излаз. Црква та је као неки подрум, три клофтера дуга, један ипо клофтер широка. Нема никаквог црквеног украса, осим неколико малених почађавелих иконица. Олтара нема. Друга црква код гробља ван вароши пуста је и разваљена, ни пенцера, ни врата, ни јарана, ни брата, и тамо божаствену службу служи арапски поп. Авај бешчашћа и заблуде тамошњих хришћана! Куће трокатне и четворокатне, украшене и обељене, а цркве бедније од станишта стоке. Ту идосмо у јерменску цркву. Она је превелика и предивно саздана, са три олтара, украшена и испуњена иконама, крстовима и другим украсом црквеним. А Грци лукави пребацују на Турке да им не допуштају да украшавају цркве, што је права превара, а не истина.“

12. октобра „Пођосмо у Ремљу, то јест у Ариматеју, уз страшну пратњу арапску: копљаници, пешаци и коњаници. Како који Арапин стиже, тај виче: „Хат бакшиш, кешиш!“ Да није у цепу пара, било би леђима доста квара.“

13. октобра, Јерусалим, опет „са великом и страшном пратњом арапском“. Истог дана стигло 207 хаџија. Прве вечери пило се „изванредно бело вино“. Два дана касније јело се „загорело сочиво и ротква“, а дан доцније „загорели сувопарни пилав“. Током јануара и фебруара стигло је са Кипра 34 хаџије, 15 караманлијских, 93 са Родоса, Измира и Руменлије. Описана су опширно и света места са библијским догађајима. Скренута је пажња на службе којима се присуствовало, слично Жефаровићевом *Описанију*. Нарочито се у опису задржало код јерменске патријаршије у којој се нашло и „изванредно бело вино“.

У току новембра вођене су белешке само за неколико дана, за децембар ништа. У току јануара и фебруара унето је пет бележака. У марту су описана три дана. У продужетку за 24. март дата је засебна глава са натписом: „Шта је о празнику Васкрсења Христовог било постављено за украс у Великој саборној цркви“, где су се углавном набрајала кандила и свеће. Трећег априла, на Светли четвртак, Силвестар је ишао са неколико хаџија до Давидових врата ка Витлејему. „Проклети витлејемски Арапи као дивље звери вуку и трзају хаџије, силом их на магарце посађују. А највише је било чудно видети јерменске жене: узму их по двојица за руке и ноге и тако их полажу на магаре. Да им није гађа, било би доста комедије.“

После трећег априла Силвестар није ништа бележио о свом путовању.